

Τρίτη ηλικία και η οικογένεια στην Ελλάδα

της Αφροδίτης Τεπέρογλου
Κοινωνιολόγου

Διάφορα τραγικά δυστυχώς γεγονότα έφεραν και πάλι στην επικαιρότητα το πρόβλημα των ηλικιωμένων στη χώρα μας. Θα προσπαθήσουμε μέσα από την εισήγηση αυτή να δούμε το ρόλο που παίζει η οικογένεια στην Ελλάδα σχετικά με την πρόνοια των ηλικιωμένων.

Θα θέλαμε βασικά να τονίσουμε ότι ο ρόλος της οικογένειας στην Ελλάδα είναι σημαντικός και αυτό δεν είναι μια απλή διαπίστωση αλλά συμπεραίνεται από πολλές πρακτικές. Η δυναμικότητά της εμφανίζεται σε πολλούς τομείς της ζωής μας. Μερικοί μάλιστα απ' αυτούς είναι ζωτικής σημασίας για να αναφέρουμε μερικά παραδείγματα: η διαπαιδαγώγηση και κοινωνικοποίηση των παιδιών, η μόρφωσή τους, η οικονομική τους και συναισθηματική τους κάλυψη κλπ. Έχει ήδη πολλές φορές τονιστεί ότι η πληθυσμιακή πυραμίδα στην Ελλάδα αλλάζει και ότι η ομάδα των ηλικιωμένων αυξάνει σημαντικά.

Έτσι το 1985 οι ηλικιωμένοι 60 ετών και άνω ήταν το 18,2% και για το 2.000 προβλέπεται ότι θα είναι το 21,1%. Αναλυτικά κατά φύλο το 1985 οι ηλικιωμένοι άνδρες ήταν το 16,7% και οι γυναίκες το 19,6%. Για το 2.000 προβλέπεται ότι οι ηλικιωμένοι άνδρες 60 ετών και άνω θα αποτελούν το 19,0% και οι ηλικιωμένες γυναίκες το 23,2% του συνολικού πληθυσμού.

Η Ελληνική κοινωνία, όπως λένε οι κοινωνικοί επιστήμονες, βρίσκεται σε μια μεταβατική περίοδο. Η οικογένεια «ο βασικός πυρήνας της κοινωνίας» προσπαθεί κι αυτή να προσαρμοστεί στις νέες τάσεις.

Ενώ υπάρχει η γενική εντύπωση ότι στις βιομηχανοποιημένες χώρες ο θεσμός της οικογένειας και οι συγγενικοί δεσμοί έχουν χαλαρώσει, πρόσφατες έρευνες στην Ελλάδα δείχνουν ότι ένα μεγάλο μέρος του ηλικιωμένου πληθυσμού στην πραγματικότητα ενισχύεται κατ' εξοχή από τα παιδιά του.

Τί εννοούμε όμως λέγοντας τρίτη ηλικία; Πριν από χρόνια στο γλωσσάρι των κοινωνικών επιστημών όταν εμφανίστηκε ο όρος είχε κάπως ξενίσει, ίσως και προβλη-

ματίσει. «Τρίτη ηλικία» αναφέρεται στους ανθρώπους ηλικίας 60 ετών και άνω που αποτελούν μια συγκεκριμένη ομάδα πληθυσμού. Σ' αυτή τώρα την κατηγορία διαχωρίζουν 2 ομάδες ηλικιών. Είναι των 60 ετών μέχρι 75 και των 75 ετών και άνω, που τελευταία αναφέρεται σαν τέταρτη ηλικία.

Ας δούμε όμως τον σημερινό ηλικιωμένο. Η γενιά αυτή των ηλικιωμένων γαλουχήθηκε με διαφορετικές αξίες και πρότυπα που σήμερα πια δεν συναντάμε. Το ηλικιωμένο άτομο βιώνει μια απομόνωση πολύ πιο έντονη, απ' ότι οι ηλικιωμένοι άλλων εποχών. Αυτό βέβαια τον ενοχλεί, τον κάνει να αισθάνεται στο περιθώριο. Προσπαθεί να βρει τρόπους να προσγγίσει τις άλλες γενιές, οι οποίες όμως ζώντας έναν επίσης διαφορετικό τρόπο ζωής, δεν μπορούν να του προσφέρουν ιδιαίτερα πράγματα.

Έτσι, η ελληνική οικογένεια που έχει αναλάβει ουσιαστικά την παροχή βοήθειας στο ηλικιωμένο άτομο, βρίσκεται θα λέγαμε εγκλωβισμένη.

Αυτό όμως που με έμφαση θα πρέπει να τονίσουμε είναι ότι όταν μιλάμε για φροντίδα των ηλικιωμένων από την οικογένεια, αυτομάτως αναλογιζόμαστε ότι ουσιαστικά το βάρος της πρόνοιας των ατόμων αυτών πέφτει στις γυναίκες (κόρες-νύφες). Θα τις ονομάζαμε «φροντίστριες των γεροντοτέρων μελών της οικογένειας». Αντιλαμβανόμαστε όμως, ότι ο ρόλος της σύγχρονης γυναίκας, δεν μπορεί να συμβιβαστεί με τον παραδοσιακό ρόλο της φροντίδας των γεροντοτέρων μελών της οικογένειας.

Σ' αυτό το σημείο είναι αναγκαίο να τονίσουμε κι ένα άλλο θέμα μιλώντας για την τρίτη ηλικία και την οικογένεια. Πρέπει να

διαχωρίσουμε τους ηλικιωμένους αφενός στους αυτοεξυπηρετούμενους και αφετέρου στους μη αυτοεξυπηρετούμενους. Κι αυτό γιατί τα προβλήματα φροντίδας που προκύπτουν για τις 2 αυτές ομάδες είναι πολύ διαφορετικά.

Ο ηλικιωμένος που αυτοεξυπηρετείται από τη μια μεριά είναι αυτάρκης άρα η ψυχολογική του κατάσταση είναι αρκετά ικανοποιητική. Το συναίσθημα ότι ακόμη μπορεί να προσφέρει στην οικογένειά του και στο σύνολο, του δίνει, όπως καταλαβαίνουμε, μια ιδιαίτερη ικανοποίηση. Και σαν τέτοιες περιπτώσεις μπορούμε να αναφέρουμε ηλικιωμένους με ιδιαίτερη προσφορά σε οικογενειακές επιχειρήσεις. Επίσης, όλοι γνωρίζουμε ότι είναι πολύ διαδεδομένο, ιδιαίτερα στις ηλικιωμένες γυναίκες ν' αναλαμβάνουν συστηματικά το μεγάλωμα των εγγονιών.

Σ' αυτές τις περιπτώσεις η οικογένεια δεν νομίζουμε ότι παίζει κάποιο ιδιαίτερο ρόλο. Καλείται μόνο να καλύψει συναισθηματικά το ηλικιωμένο άτομο, που πράγματι το έχει ανάγκη.

Οι ουσιαστικές δυσκολίες δημιουργούνται από τη στιγμή που το ηλικιωμένο άτομο δεν αυτοεξυπηρετείται. Τότε το κλίμα που επικρατεί μέσα στην οικογένεια, ως επιτραπεί η έκφραση είναι μιας «επιστράτευσης». Η «επιφυλακή» των μελών της οικογένειας είναι φοβερή. Και το βάρος πέφτει στα γυναικεία μέλη της οικογένειας.

Σ' αυτό το σημείο πρέπει να τονίσουμε ότι είναι αναγκαίο σ' αυτές τις περιπτώσεις να βοηθηθεί η οικογένεια στο σύνολό της, με τη συμμετοχή και των αρρένων μελών της. Γιατί δυστυχώς στη χώρα μας δεν υπάρχει το ειδικευμένο προσωπικό που θα αναλάμβανε τον κατάκοιτο ηλικιωμένο και γιατί επιπλέον το οικονομικό βάρος σε τέ-

τοιες περιπτώσεις είναι δυσβάσταχτο.

Μια άλλη διαφοροποίηση είναι ο διαχωρισμός των αγροτικών από τις αστικές περιοχές, δεδομένου ότι η βοήθεια προς το ηλικιωμένο άτομο διαφέρει.

Στις αγροτικές περιοχές η μετανάστευση είχε σαν συνέπεια σε μερικές περιοχές να υπάρχουν μόνον ηλικιωμένοι, γιατί οι νέοι εγκατέλειψαν τις περιοχές αυτές. Ο γέροντας αγρότης αισθάνεται στενά δεμένος με τη γη του. Δεν αποφασίζει εύκολα να εγκαταλείψει το σπίτι του για να εγκατασταθεί στις αστικές περιοχές και δεν μπορεί να αντιμετωπίσει εύκολα τις επιπτώσεις της αλλαγής του περιβάλλοντος. Η οικονομική και η ιατροφαρμακευτική βοήθεια πιστεύουμε ότι είναι οι σημαντικότερες μορφές βοήθειας της οικογένειας στον αγρότη ηλικιωμένο.

Στις αστικές περιοχές, η οικονομική κατάσταση των γερόντων ίσως να είναι καλύτερες απ' ότι στις αγροτικές περιοχές. Εδώ αυξάνει ο αριθμός των παιδιών που ζουν χωριστά από τους γονείς οι συγγενικές σχέσεις όμως εξακολουθούν να υπάρχουν και να διατηρούνται.

Είναι αυτονόητο ότι η διεθνής κοινότητα αλλά και τα επί μέρους κράτη δεν ήταν δυνατό να μείνουν αδιάφορα στα ποικίλα θέματα (κοινωνικά, οικονομικά, ιατρικά) που σχετίζονται με αυτή την ηλικία.

Έτσι, η διεθνής κοινότητα, και συγκεκριμένα ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) αφιερώνουν το 1982 στην τρίτη ηλικία, και συγκαλούν στη Βιέννη την Παγκόσμια Συνέλευση Γήρατος στην οποία παίρνει μέρος και η χώρα μας. Δίνεται η βασική αφορμή να ευαισθητοποιηθούν τα κράτη

μέλη του ΟΗΕ στα θέματα της τρίτης ηλικίας και να πάρουν πλέον σαφή θέση στην επίλυση των προβλημάτων της ομάδας αυτής του πληθυσμού.

Τα κράτη-μέλη του ΟΗΕ ψηφίζουν το Σχέδιο Δράσης για τα Γηρατειά. Μεταξύ αυτών των χωρών και η Ελλάδα.

Αυτό που διαπιστώνεται είναι ότι «μόνο κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες επικεντρώθηκε η προσοχή των εθνικών κοινωνιών και της παγκόσμιας κοινότητας στα κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά και επισημονικά θέματα που βγαίνουν από το φαινόμενο της γήρανσης σε μαζική κλίμακα. Προγενέστερα, αν και τα άτομα ζούσαν μέχρι τα προχωρημένα στάδια ζωής, οι αριθμοί και η αναλογία τους σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό δεν ήταν υψηλοί. Ο εικοστός αιώνας ωστόσο, έγινε μάρτυρας του ελέγχου της βρεφικής θνησιμότητας, της πτώσης του δείκτη γεννητικότητας, της βελτίωσης της διατροφής της βασικής υγειονομικής περιθαλψής και του ελέγχου πολλών μολυσματικών νόσων.

Αυτός ο συνδυασμός παραγόντων είχε σαν αποτέλεσμα την επιβίωση ενός διαρκώς αυξανόμενου αριθμού ατόμων μέχρι τα προχωρημένα στάδια ζωής και την άνοδο του προσδοκώμενου μέσου όρου ζωής». Αναφερθήκαμε στις σημαντικότερες δημογραφικές αλλαγές.

Το σχέδιο Δράσης όμως προτείνει συγκεκριμένα μέτρα για την οικογένεια, ακριβώς επειδή πιστεύει στη δυναμική της, που αναφέραμε στην αρχή.

«Οι τρόποι με τους οποίους θα εξασφαλιστεί η διατήρηση του ζωτικού ρόλου της οικογένειας και η αξιοπρέπεια, θέση και

ασφάλεια των ηλικιωμένων, λαμβάνοντας υπόψη όλα τα εσωτερικά και διεθνή γεγονότα που μπορούν να επηρεάσουν αυτή την κατάσταση ασφάλειας, αποτελούν αντικείμενα που αξίζουν προσεκτική μελέτη και δραστηριοποίηση από τις Κυβερνήσεις και τους μη-κυβερνητικούς οργανισμούς. Αναγνωρίζοντας την αριθμητική υπεροχή των γεροντοτέρων γυναικών, και τη σχετικά μεγαλύτερη αναλογία των χηρών από τους χήρους σε όλο τον κόσμο, ιδιαίτερη σημασία πρέπει να δοθεί στις ανάγκες και ρόλους αυτής της ομάδας».

Μια άλλη ενδιαφέρουσα πρόταση είναι η εξής: «οι Κυβερνήσεις και οι μη-κυβερνητικοί φορείς θα πρέπει να ενθαρρυνθούν να ιδρύσουν κοινωνικές υπηρεσίες για την υποστήριξη της οικογένειας όταν έχει ηλικιωμένα άτομα στο σπίτι, και να εφαρμόσει μέτρα ειδικά για οικογένειες με χαμηλό εισόδημα που επιθυμούν να κρατήσουν τους υπερήλικες τους στο σπίτι».

Οι ηλικιωμένοι στη χώρα μας αποτελούν ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού. Η προσπάθεια επίλυσης των ιδιαίτερων προβλημάτων δεν πρέπει να χρονοτριβεί και ν' αφηθεί για το μέλλον. Είναι του παρόντος.

Η τρίτη ηλικία είναι μια πολύ σοβαρή υπόθεση, τώρα που βρισκόμαστε στο τέλος του αιώνα μας στις αρχές του 21^{ου}. Υπάρχει βέβαια η τάση και η πολιτική να κρατήσουμε τους γέροντες στο σπίτι. Αυτό όμως είναι αδύνατο πλέον να γίνει εάν δεν δημιουργηθούν και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης όλων των μελών μέσα στην οικογένεια.